

40 éves a Világörökségi Egyezmény

VÁROSI ÉRTÉKEK – európai panoráma

Dr. Sedlmayr Judit

Az idén 40 éves Világörökségi Egyezmény kapcsán jelen tanulmány arra a kérdésre keresi a választ, hogy mi az, amit ma az egész világon egyetemes települési, város(rész)i értéknek elfogadnak és védenek? Mi a közös a világörökségi listára került településekben, városokban?

Az értékek vizsgálatára nincs általánosan elfogadott kánon, az nagyban függ az értékelő személyétől, kulturális és személyes háttérétől, az aktuális gazdasági, társadalmi környezettől. Egyezményesen világörökségi értéknek tekinthető azonban az, ami a világörökségi listára kerül. Hogyan válogatnak, mi szerepel ezen a listán?. A döntések alapja a II. világháború után, a béke megőrzésének szándékával alakult ENSZ¹ szakmai szervezete, az UNESCO részes államai által megalkotott és elfogadott, 2012-ben 40 éves *Egyezmény a világ kulturális és természeti örökségének védelméről* (továbbiakban *Egyezmény*)².

Ennek bevezető sorai rögzítik, miért tartották szükségesnek az Egyezmény megalkotását. Az a gondolat, hogy bizonyos kulturális és természeti javakat az egész emberiség örökségének kell tekinteni, ma már a közbeszéd része. Az Egyezményben megtaláljuk azt is, hogy mi minden fenyegeti ezt a közös örökséget. Egyfelől a változó társadalmi és gazdasági környezet, másfelől a nemzeti szinten elégtelen eszközigeny (amely azonban még így is elengedhetetlen a védelemhez). Ezért szükség van a világ többi nemzetének összefogására (amely nemzetközi egyezményekben, ajánlásokban nyilvánul meg, és rendszerbe foglaltan hatékony), az ismeretek megőrzésére, terjesztésére, végül pedig, de csak legvégső esetben, a kollektív segítségnyújtásra is (amennyiben elkerülhetetlenül szükséges, mert a tulajdonos nemzetállamnak kell elsősorban védeni értékeit).

¹ Az Egyesült Nemzetek Szervezetét (ENSZ-t) 66 évvel ezelőtt hozták létre, 2011 óta a világ 248 országából 193 tartozik a tagjai közé.

² A Világörökségi Egyezményt az 1985. évi 21. törvényerejű rendelet emelte be a hazai jogszabályok közé
A világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló, az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete Általános Konferenciájának ülészakán Párizsban, 1972. november 16-án elfogadott kihirdetéséről címmel. Eredeti szövege . <http://whc.unesco.org/en/conventiontext/> (2012. január 13.)

Alábbi tanulmány a világörökség természeti és kulturális örökségének utóbbi, kulturális részével foglalkozik.

Az UNESCO-nak csak az egyik tevékenysége kötődik a kultúrához. (1- oktatás, 2- természettudományok, 3- társadalmi és humán tudományok, 4- KULTURÁLIS, 5- kommunikáció és információ) A kulturális feladatait meghatározó hat legfontosabb egyezményének³ lényegesebb gondolatai az alábbiak.

I- *A kultúrák sokszínűségéről szóló egyezmény* rögzíti⁴ a legfontosabb szabályokat, amelyek közül témánk szempontjából a legfontosabbak a nemzetközi szolidaritás és együttműködés, a gazdasági és kulturális megközelítés együttes fontossága a fejlesztéseknél, melyek azonban fenntartható fejlesztést kell, hogy jelentsenek.

II- *A háborúban betartandó szabályokról szóló egyezményben*⁵ található meg elsőként az UNESCO dokumentumok közül a nemzetközi kulturális érték fogalma, mely függetlenül attól, hogy ki a tulajdonos, rögzíti, hogy:

a) az emberiség kultúrájának kivételes fontosságú ingó vagy ingatlan vagyontárgya lehet, építészeti, művészeti, történeti értékek, függetlenül attól, hogy egyházi, világi vagy régészeti területek; épületegyüttesek, amelyek így egységben történelmi vagy esztétikai értéket képviselnek; tudományos gyűjtemények, fontos könyvgyűjtemények vagy levéltárak, illetve reprodukciók;

b) épületek, melyek fő célja, hogy megőrizték, bemutassák az előbbieken felsorolt ingó értékeket, a múzeumok, jelentős könyvtárak, levéltárak, ahol a korábban felsorolt értékeket őrzik vagy háborús konfliktus idején elrejtik;

c) olyan központok, ahol az előbbi, a) és b) pontban felsorolt értékeket nagy számban őrzik („műemlékeket, kulturális értékeket őrző központok”)

³ *A kulturális sokszínűségről* (2005), *a szellemi örökségről* (2003), *a víz alatti kulturális örökségről* (2001), *az illegális műtárgykereskedelemtől* (1970), *katonai konfliktusok idején a kulturális értékek védelméről* (1954), *szerzői jogról* (1952) *szóló egyezmények*, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=12025&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=-471.html 2012. február 13.

⁴ *Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions*, Paris, 20 October 2005, (2. Article)

⁵ *Convention for the Protection of Cultural property in the Event of Armed Conflict and its Second Protocol*, 1954 Hague (1. cikk a,b,c bekezdésekben)

III- Az illegális kulturális javak kereskedelméről szóló egyezmény⁶ ennél szélesebb körben határozza meg a kulturális javak fogalmát, megjelennek itt már a fauna és a flóra egyedei és együttese is más, levéltári- és műtárgy-kereskedelemben megjelenő tárgyakkal. Az építészeti együttesek természetesen nem (csak azok egyes elemei), de a tudomány és technika, sőt a katonai történelmi tárgyak is az egyezmény hatálya alá tartoznak.

IV. A víz alatti kulturális értékek védelméről szóló egyezményben⁷ jelenik meg először, hogy a víz alatti, ennek okán védendő kulturális érték, amelynek kora minimálisan 100 év. Amennyiben legalább ennyi ideig részben vagy egészében víz alatt voltak bizonyos tárgyak vagy akár építmények, területek, struktúrák, akkor vonatkozik rájuk az egyezmény.

V. A szellemi örökség védelméről szóló egyezményben⁸ többek között rögzítik, mi tekinthető szellemi örökségnek⁹. Ami nemcsak a különféle gyakorlatot, megjelenést, kifejeződéseket, tudást és gyakorlatokat, hanem tárgyakat, tárgyi leleteket, szerszámokat, de akár kulturális tereket is jelenthetnek, amelyeket egy közösség, csoport, (néhány esetben akár csupán egyének,) kulturális örökségük részének tekintenek. A szájhagyományt és szólásokat, (benne a nyelvvel mint közvetítő elemmel), az előadó-művészetet, élő hagyományokat, rítusokat, ünnepeket, a természettel, világgal kapcsolatos ismereteket, gyakorlatokat, továbbá a hagyományos kézművességet is jelenti ez, melyek közül egyes elemek a világörökség részét is képezhetik. Emiatt rendelkezik úgy az egyezmény, hogy az nem használható fel arra, hogy az esetleg már világörökségként korábban listára vett értékeket, azok egyes elemeinek státuszát erre az újabb egyezményre hivatkozva megváltoztassák vagy védelmének szintjét csökkentsék.

VI. Az Egyetemes Szerzői Jogi Egyezmény¹⁰ védi az irodalmi, tudományos és a művészeti alkotásokat is, beleértve az írás-, zeneműveket, drámákat, filmeket, festményeket, metszeteket és

⁶ *Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property*, 1970, Paris (1. cikk a)-k) bekezdések)

⁷ *Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage*, 2001, Paris (1. cikk a) bekezdése)

⁸ *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*, 2003, Paris (3. cikk)

⁹ „intangible cultural heritage”- nek, 2. cikkben

¹⁰ *Universal Copyright Convention, with Appendix Declaration relating to Articles XVII and Resolution concerning Article XI 1952* (Genf, 1952 szeptember 6.)

szobrokat.¹¹

-I- A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG

A világörökségről szóló Egyezmény első cikkében definiálja a védendő „kulturális örökség” fogalmát:

- I– **az emlékművek (monuments):** építészeti alkotások, nagyméretű szobrászati és festészeti alkotások, régészeti jellegű elemek vagy szerkezetek, feliratok, barlangok és ezek alkotórészeinek olyan csoportjai, melyek *t ö r t é n e l m i, művészeti vagy tudományos szempontból* kiemelkedő, egyetemes értékűek,
- II– **épületegyüttesek (groups of buildings):** egyedülálló vagy egybefüggő építménycsoportok, melyek építészeti stílusuknál, egységes jellegüknél fogva, vagy a környezetbe való beilleszkedésük folytán *t ö r t é n e l m i, művészeti vagy tudományos szempontból* kiemelkedő egyetemes értékűek,
- III– **helyszínek (sites):** emberi alkotások, vagy ember és természet együttes alkotásai, valamint régészeti lelőhelyeket is magukban foglaló olyan területek, amelyek *t ö r t é n e l m i, esztétikai, etnológiai vagy antropológiai szempontból* kiemelkedő egyetemes értékűek.

A kulturális örökség egyes csoportjainak leírásánál a történelmi, művészeti, tudományos jelzők helyett a helyszínek (együttesek) esetében (a történelmi mellett) az esztétikai, etnológiai vagy antropológiai szempontok jelennek meg. Ez utóbbi csoport áll legközelebb a természeti értékekhez, hiszen az esztétikai értékek mellett itt jelenik meg az élővilág, az etnológia.

A TERMÉSZETI ÖRÖKSÉG fizikai és biológiai, geológiai és fizioográfiai alakulatokat jelent, továbbá a természeti tájakat vagy pontosan körülhatárolt természeti területeket foglal magában¹² Ezek kívül esnek jelen tanulmány tárgyán. Annak gyújtópontjában ugyanis a kulturális örökségen belül is azok a helyszínek állnak, amelyek „emberi alkotások”, települési, városi együttesek, történelmi falvak, illetve történelmi városközpontok, valamint annak részei.

Az UNESCO világörökségi listájának 2 +1 kategóriái a I. *kulturális (i-vi. kritériumok)*, a II. *természeti (vii-x. kritériumok)* és a III. *vegyes kategóriák*. Utóbbiban hangsúlyosabban jelenhetnek

¹¹ *Egyetemes Szerzői Jogi Egyezmény I. cikk*

¹² *Egyezmény 2. cikk*

meg vagy a kulturális vagy a természeti elemek. Azon ritka esetekben, amikor mindkettő, a kulturális és természeti értékek is egyformán hangsúlyosak, akkor kerülnek ebbe a vegyes (mixed) kategóriába a világörökségi értékek (Meteórák / Görögország, Machu Picchu / Peru).

Az egyes országok által készített jelölési dokumentumokban is megjelenő kulturális kritériumok egységesen a következők¹³: Kulturális örökségnek az Egyezmény értelmében olyan

1. műemlékek (építészeti, monumentális festészeti vagy szobrászati művek, régészeti elemek);
2. (épület)együttesek (összefüggő vagy különálló építmények);
3. helyszínek (az ember, vagy az ember és a természet közös alkotása)

minősülhetnek, amelyek megfelelnek a hitelesség¹⁴ (történelmi autentikusság) és a következő hat kritérium legalább egyikének:

- (i) az emberi alkotószellem remekműve (pl. a Tadzs Mahal, az athéni Akropolisz vagy a gízai és dahsuri piramisok, Sydney Operaház)
- (ii) egy meghatározott időszakon vagy kulturális területen belül jelentős mértékben hatott az építészet / a technológia / a műemlékek / a várostervezés / a tájkialakítás fejlődésére (pl. Budapest Duna-parti látképe és a Budai Várnegyed; Szamarkand/Üzbegisztán, a kultúrák kereszteződésében)
- (iii) egyedi (de legalábbis kivételes) megtestesítője egy élő vagy már letűnt civilizációnak (pl. a pécsi ókeresztény sírkamrák vagy a tokaji történelmi borvidék; Makaó/Kína történelmi központja)
- (iv) egy építészeti stílus / együttes / technológia, vagy az emberiség történelmének egy vagy több korszakát tükröző táj kiemelkedő példája (ennek a kritériumnak hazánk több helyszíne is megfelel: Budapest, Pannonhalma, Pécs és a Hortobágy; másutt: Rideau csatorna, Kanada)
- (v) egy vagy több kultúrát képviselő, hagyományos emberi letelepedés vagy területfoglalás kiemelkedő példája (pl. Hollókő ófalu, a Hortobágy és a Fertő kultúrtáj; Tequila/Mexikó)

¹³ <http://www.vilagorokseg.hu/portal/vilagoroksegről.php?id=20070131183557> (2011dec3.) Jelölési kézikönyv, 34-40. oldalakon

¹⁴ *Narai dokumentum a hitelességről* 1994 (UNESCO, ICCROM, ICOMOS) in: Karták 41-42. oldal

agávé táj ősrégi iparral)

(vi) kapcsolódik kivételes, egyetemes jelentőségű eseményekhez vagy élő hagyományokhoz, ideákhoz vagy meggyőződésekhez, művészeti vagy irodalmi művekhez – ez a kritérium csak egy másik kritériummal együtt alkalmazható (pl. a Pannonhalmi Bencés Főapátság; Struve geodéziai ív)

A kulturális örökségek között tartjuk számon az ún. kultúrtájakat (történeti tájakat), amelyek az ember és a természet kölcsönhatása révén alakultak ki – azaz emberkéz alkotta őket, de a természeti hatásokkal szervesen együttműködve. A kultúrtájaknak három fajtáját különböztetjük meg:

- az ember által tudatosan megtervezett és kialakított tájképek, beleértve az épületekhez vagy épületegyüttesekhez kapcsolódó kerteket és parkokat is (pl. a Versailles-i kastély kertje);
- olyan tájak, amelyek fejlődőképeseek és egy fejlődési folyamatot tükröznek, amelyek jelenlegi formája természetes környezetükhöz való kapcsolódásuk vagy arra való reagálásuk révén alakult ki (pl. a rizsteraszok Ázsiában, és ide tartozik hazánk három kultúrtája, a Hortobágy, a Fertő kultúrtáj és a tokaji történelmi borvidék is);
- ún. társult értékeket hordozó (asszociatív) kultúrtájak, amelyek vallási, művészeti vagy kulturális jelenségeikkel kötődnek a természeti elemekhez (pl. a Tongariroi hegyvidék Új-Zélandon, amelynek vallási jelentősége van a maorik számára).

-II- FELELŐS SZERVEZETEK¹⁵

Az 1972-ben megszületett Világörökség Egyezményhez csatlakozott országok hozták létre az Egyezmény végrehajtásának legfőbb testületét, az ún.

-1- *Részes Államok Közgyűlését*, amely kétévente, az UNESCO általános konferenciájával azonos időben ülésezik¹⁶.

-2- *A Világörökség Bizottságot* (Committee) az Egyezmény előírásai alapján 1976-ban állították fel, amely a legfontosabb döntéshozó és végrehajtó testület. A 21 fős Bizottság tagjait a Közgyűlés választja meg.

¹⁵ <http://www.vilagorokseg.hu/portal/vilagoroksegről.php?id=20070131183539> (2011dec3)

¹⁶ Az Egyezményhez 2007. júniusig 184 állam csatlakozott.

A Bizottság fő feladatai:

- az Egyezmény alkalmazásával kapcsolatos stratégia, szabályozások és irányelvek megfogalmazása, meghatározása;
- a Részes Államok felterjesztései alapján dönt az új helyszínek Világörökségi Listára vételéről;
- a Részes Államokkal együttműködve ellenőrzi a Világörökségi Listára felvett helyszínek állapotát;
- dönt a veszélyeztetett helyszínek felvételéről a Veszélyeztetett Helyszínek Listájára;
- meghatározza a Világörökség Alap optimális felhasználását.
- A Bizottság évente egy rendes ülést tart, rendkívüli üléseket csak abban az esetben hív össze, ha ezt a tagállamok legalább kétharmada kéri. A Bizottsági Ülés helyszíne nincs helyhez kötve, arról a Részes Államok meghívása alapján döntenek, szem előtt tartva a kontinensek és régiók közötti igazságos rotációt.¹⁷
 - A Bizottság a Közgyűlés kezdetekor választja meg tagjai sorából a Világörökség Bizottság *héttagú Vezetőségét (Bureau): elnököt, öt elnökhelyettest és egy jelentéstevőt*, akik a következő rendes ülésig töltik be tisztségüket.¹⁸ A Vezetőség feladata a Bizottság munkájának összehangolása, üléseinek előkészítése.
 - A döntéshozó és az irányvonalakat kijelölő feladatokkal rendelkező Világörökség Bizottság és Vezetősége évente (rendszerint) csak egyszer ülésezik, a *Titkársági feladatokat* számára az *UNESCO* látja el. Annak érdekében, hogy a Világörökség Egyezmény végrehajtását az ülések között is folyamatosan biztosítani lehessen, hozták létre 1992-ben az UNESCO elkülönített egységeként, párizsi székhellyel a
 - 3- *Világörökség Központot* (World Heritage Centre = WHC). Ez a szervezet a Bizottság üléseivel és a világörökségi helyszínekkel kapcsolatos teendők gördülékeny menetét biztosítja. Egyik legfontosabb feladata a különféle ülések, szakmai munka stb. előkészítése, megszervezése és lebonyolítása.

¹⁷ Nagy megtiszteltetés volt hazánk számára, hogy – az Egyezmény elfogadásának 30. évfordulóján – a 2002-es Bizottsági Ülésnek Budapest adhatott otthont.

¹⁸ Mivel a Világörökség Bizottság elnökét a hagyományok szerint a Bizottsági Ülés vendéglátó állama adja, ezért 2002. júniusától 2003. júliusáig Dr. Fejérdy Tamás személyében magyar elnök töltötte be ezt a posztot.

-4- *Világörökség Alap*ot létesítettek. Az Alap forrásai a Részes Államok kötelező hozzájárulása (az UNESCO „tagdíj” egy százaléka), valamint önkéntes hozzájárulások és egyéb adományok. Az Alap 2007-ben mintegy évi 2 millió euróval gazdálkodhatott.

Ezen intézmények segítenek az 1972-ben megalkotott Egyezmény által világörökségi értéként elfogadandó, elfogadott kulturális értékek nyilvántartásában, megőrzésében, újabb értékek fölvetelésében. A nemzeti kulturális érték világörökségként elfogadtatásához elsőként a következőket kell értékelni¹⁹:

- forma és design
- anyagok és tartalom
- használat és funkció
- terület és elhelyezés
- szellem és érzés
- mi az, ami rendelkezésre áll, és mit kell kiegészíteni, pótolni.²⁰
- kutatások
- leltár
- dokumentáció
- döntéshozók, érintettek oldalának elemzése

Azokban az országokban, ahol sem az angol, sem a francia nem anyanyelv, ott javasolják, hogy először saját nyelvükön készítsék el a dokumentációt, majd szakfordítóval fordíttassák le azt fogalommagyarázattal együtt²¹.

-III- VÉDETT városi ÉRTÉKEK

Az Egyezmény alapján védett világörökségi értékek közül az épület, illetve épület-együtteseken túli, védett város-, illetve településrészeket a gyakorlatiasabb megközelítés érdekében 4 - 4 közeli európai országban (benne hazánkkal) vesszük számba,

I- Olaszországban, Németországban, Ausztriában és Svájcban, továbbá a

II- Visegrádi országokban, vagyis Magyarországon kívül Lengyelországban, Csehországban és Szlovákiában.

¹⁹ Jelölési Kézikönyv 31-32. oldal

²⁰ Jelölési kézikönyv 51., 56. oldal

²¹ Jelölési Kézikönyv 94. oldal

Ezekben az országokban az alábbi településeket, városokat, illetve - kiemelve a csakis a városiasodásra jellemző - ipari műemlékeket és helyeket találjuk

A táblázatban az egyes városnevek, védett értékek mellett zárójelben 1- a világörökségi listára kerülés évét, 2- a listára kerülés elfogadott kritériumát, 3- a világörökségi érték által elfoglalt terület / és a hozzátartozó pufferzóna nagyságát találjuk hektárban. Elsőként a világörökségi listán, a listára kerülés sorrendjében, majd a táblázatban ABC rendben találjuk az egyes helységneveket. Utóbbiban külön kiemelve, mely kritériumok alapján kerültek a világörökségi értékek közé, milyen terület tartozik hozzá közvetlenül (illetve védőzónájába).

I.1. N é m e t o r s z á g (357 021 km²): **Lübeck** (1987, iv, 81/694 ha), **Rammelsberg** bányái (Felső - Harz mérnöki vízrendszere, **Goslar** történeti városával együtt 1992, 2010-ben kiterjesztve, i-ii-iii-iv, 1 010/5 655 ha), **Bamberg** (1993, ii,iv, 142/444 ha), **Quedlinburgh** (egyetemi templommal, várral, 1994, iv, -), **Weimar** klasszikus része (1998, iii, vi, -), **Berlin** (Múzeumsziget 1999, ii, iv, -), **Reichenau** szerzetes-sziget (2000, iii, iv, vi, -), **Essen, Zollverein szénbánya és ipari komplexum** (2001, ii, iii, -), **Stralsund és Wismar** történeti központjai (2002, ii, iv, 168/448 ha), **Regensburg** régi városa Stadtamhoffal (2006, ii, iii, iv, 183/776 ha), **Berlin** modernista társasházak (2008, ii, iv, 88/259 ha),

Világörökségi helyszínek / örökség kritériumok	i	ii	iii	iv	v	vi
1- Bamberg (142/444 ha)		X		X		
2- Berlin Múzeumsziget (-)		X		X		
3- Essen Zollverein szénbánya (-)		X	X			
4- Lübeck (81/694 ha)				X		
5- Quedlinburg (-)				X		
6- Rammelsberg bányái és a Harz vízrendszer Goslar történeti várossal (1 010/5 655 ha)	X	X	X	X		
7- Regensburg Stadtamhoffal (183/776 ha)		X	X	X		
8- Reichenau szerzetes-sziget (-)			X	X		X
9- Stralsund és Wismar (168/448 ha)		X		X		
10- Weimar (-)			X			X
11- Berlin modernista társasházak (88/259 ha)		X		X		
Összesítve db	1	7	5	9	-	2
Összesítve %-san összeshez képest (11 db)	9,1	63,6	45,5	81,8	-	18,2

I.2. O l a s z o r s z á g (301 230 km²): **Róma** történeti központja és a Vatikán (1980, kiterjesztése 1990-ben, i, ii, iii, iv, vi, 1485 ha), **Firenze** történeti része (1982, i, ii, iii, iv, vi, 505 ha), **Velence** lagúnáival (1987, i, ii, iii, iv, v, vi, -), **San Gimignano** történeti központja (1990, i, iii, iv, 14 ha) , **Vicenza** városa és Palladio-villák Venetóban (1994 és 1996-ban kiterjesztve, i, ii, 334 ha), **Ferrara** reneszánsz városa és a Po deltája (1995, kiterjesztése 1999-ben, ii, iii, iv, v, vi, 46 712/117 649 ha), **Nápoly** történeti központja (1995, ii, iv, -) , **Siena** történeti központja (1995, i, ii, iv, 170/9 907 ha), **Pienza** történeti városközpontja (1996, i, ii, iv, 4,41 ha), **Urbino** történeti központja (1998, ii, iv, 29/3 609 ha), **Verona** (2000, ii, iv, 453/431 ha), **Val di Noto** későbarokk városai (2002, i, ii, iv, v, 113/306 ha), **Genova**, Le Strade Nuove és a Rolli paloták rendszere (2006, ii, iv, 16/113 ha), **Mantova és Sabbioneta** (2008, ii, iii, 235/2 330 ha), valamint a rétoromán vasút Albula / Bernina tájaival (közös annak svájci részével, 2008, ii, iv, 152/109 386 ha)

<i>Világörökségi helyszínek / örökség kritériumok</i>	<i>i</i>	<i>ii</i>	<i>iii</i>	<i>iv</i>	<i>v</i>	<i>vi</i>
<u>1- Albula / Bernina vasút (152/109 386 ha)</u>		X		X		
2- Ferrara és a Po-delta (46 712/117 649 ha)		X	X	X	X	X
3- Firenze (505 ha)	X	X	X	X		X
4- Genova (16/113 ha)		X		X		
5- Mantova és Sabbioneta (235/2 330 ha)		X	X			
6- Nápoly (-)		X		X		
7- Pienza (4.41 ha)	X	X		X		
8- Róma és a Vatikán (1 485 ha)	X	X	X	X		X
9- San Gimignano (14 ha)	X		X	X		
10- Siena (170/9 907 ha)	X	X		X		
11- Urbino (29/3 609 ha)		X		X		
12- a Val di Noto városai (113/306 ha)	X	X		X	X	
13- Velence (-)	X	X	X	X	X	X
14- Verona (453/431 ha)		X		X		
15- Vicenza és a venetói Palladio-villák (334 ha)	X	X				
<i>Összesítve (db)</i>	8	14	6	13	3	4
<i>Összesítve %-san összeshez képest (15 db)</i>	53	93	40	86,7	20	26,7

I.3. Ausztriában (83 870 km²): **Salzburg** történeti központja (1996, ii, iv, vi, 236/467 ha), **Semmering** vasút (1998, ii, iv, 156/8 581 ha), **Graz** történeti központja és az Eggenberg kastély (1999, 2010-ben kiterjesztve, ii, iv, -), **Bécs** történelmi központja (2001, ii, iv, vi, 371/462 ha)

Világörökségi helyszínek / örökség kritériumok	i	ii	iii	iv	v	vi
1- Bécs (371/462 ha)		X		X		X
2- Graz (-)		X		X		
3- Salzburg (236/467 ha)		X		X		X
4- Semmering vasút (156/8 581 ha)		X		X		
Összesítve (db)	-	4	-	4	-	2
Összesítve %-san összeshez képest (4 db)	-	100	-	100	-	50

I.4. Svájcban (41 290 km²): **Bern** régi városrésze (1983, iii, 84 684 ha), rétoromán vasút **Albula / Bernina** tájaival (közösen annak olaszországi részével, 2008, ii, iv, 152/109 386 ha) **La Chaux-de-Fonds / Le Locle**, órakészítők két, tervezett városa (2009, iv, 284/4 488 ha)

Világörökségi helyszínek / örökség kritériumok	i	ii	iii	iv	v	vi
1- Albula /Bernina vasúttal (152/109 386 ha)		X		X		
2- Bern (84 684 ha)			X			
3- La Chaux -de- Fonds / Le Locle (284/4 488 ha)				X		
Összesítve (db)	-	1	1	2	-	-
Összesítve %-san összeshez képest (13db)	-	33,3	33,3	66,6		

A felsorolt nyugati országokban a védett értékek között megjelennek az ipari örökség elemei, a

- 1- **bányák** (Németországban Rammelsberg és Essen Zollverein ipari komplexuma), a
- 2- **vasút** (Ausztriában Semmering, Svájcban az Albula / Bernina tájain keresztül vezetve)
- 3- **mérnöki vízrendszer** (Németország, Felső-Harz).

Essen Zollverein bányaeépületeit például az idők során elérte a város, a korábbi ipari épületek új funkciót kaptak, a kultúra és a tudomány közösséget szolgáló, bemutató- és vendégváros terei lettek.

A Visegrádi országokban a nagyobb világörökségi, védett településrészek (itt is főként történeti városközpontok) mellett a selmebányai ipari örökség értékét is elismerték a világörökségi listára vétellel. A településrészi és ipari örökségi értékek a kiválasztott volt szocialista országokban:

II.1. L e n g y e l o r s z á g (312 679 km²): **Krakkó** történeti központja (1978, *kisebbségi módosítás 2010-ben, iv, 150/1 057 ha*), **Varsó** történeti központja (1980, *ii, vi, 26 ha*), **Zamość** régi városa, az ideális reneszánsz város (1992, *iv, 75/215 ha*)

Világörökségi helyszínek / örökség kritériumok	<i>i</i>	<i>ii</i>	<i>iii</i>	<i>iv</i>	<i>v</i>	<i>vi</i>
1- Krakkó (150/1 057 ha)				X		
2- Varsó (26 ha)		X				X
3- Zamość (75/215 ha)				X		
Összesítve (db)	-	1	-	2	-	1
Összesítve %-san összeshez képest (3db)	-	33,3	-	66,6	-	33,3

II.2. M a g y a r o r s z á g o n (93 030 km²): **Budapest**, a budai Duna-part a Várral és a pesti Andrassy út (1987, *2002-ben kiterjesztve, 473/494 ha*) **Hollókő** ófalu és környezete (1987, *v, 145 ha*)

Világörökségi helyszínek / örökség kritériumok	<i>i</i>	<i>ii</i>	<i>iii</i>	<i>iv</i>	<i>v</i>	<i>vi</i>
1- Budapest (473/494 ha)		X		X		
2- Hollókő (145 ha)					X	
Összesítve (db)	-	1	-	1	1	-
Összesítve %-san összeshez képest (2 db)	-	50	-	50	50	-

II.3. C s e h o r s z á g b a n (78 886 km²): **Český Krumlov** történeti központja (1992, *iv, 52/1 073 ha*) **Prága** történeti központja (1992, *ii, iv, vi, 866 /8 963 ha*) **Telč** történeti központja (1992, *i, iv, 36/297 ha*), **Kutná Hora** történelmi városrészei a Szt. Barbara templommal és a sedleci

Miasszonyunk-katedrálissal (1995, ii, iv, 62/650 ha), [Holočovice](#) védett történelmi falu (1998, ii, iv, 11/368 ha), [Třebíč](#) zsidó negyede és Szt. Procopius Bazilika (2003, ii,iii, 5.73/173 ha)

Világörökségi helyszínek / örökség kritériumok	i	ii	iii	iv	v	vi
1- Český Krumlov (52/1 073 ha)				X		
2- Holočovice (11/368 ha)		X		X		
3- Kutná Hora (62/650 ha)		X		X		
4- Prága (866 /8 963 ha)		X		X		X
5- Telč (36/297 ha)	X			X		
6- Třebíč (5.73/173 ha)		X	X			
Összesítve (db)	1	4	1	5	-	1
Összesítve %-san összeshez képest (6db)	16,6	66,7	16,6	83,3	-	16,6

II.4. S z l o v á k i á b a n (48 845 km²): **Banska Stiavnica** (Selmezbánya) történelmi városa és a közei ipari műemlékek (1993, iv, v, 20 632/62 128 ha), **Levoča** (Lőcse), **Spissky Hrad** (Szepesi vár) és a kapcsolódó kulturális műemlékek (1993, 2009-ben kiterjesztve, iv, 1 351/12 581 ha), **Bardejov** (Bártfa) megőrzött területe, (2000, iii, iv, **Vlkolínec** (kis hegyi falu Rózsahegyen) (1993, iv, v, 4.9/321 ha)

Világörökségi helyszínek / örökség kritériumok	i	ii	iii	iv	v	vi
1- Banská Štiavnica (Selmezbánya) történelmi város és <u>ipari műemlékek</u> (20 632/62 128 ha)				X	X	
2- Bardejov (Bártfa) (-)			X	X		
3- Levoča, Spišský Hrad (Lőcse, szepesi vár) (1 351/12 581 ha)				X		
4- Vlkolínec (4.9/321 ha)				X	X	
Összesítve (db)	-	-	1	4	2	-
Összesítve %-san összeshez képest (4 db)	-	-	25	100	50	-

Selmecbánya Vlkolíneć faluval és a Szepesi várral együtt, egy évben, 1993-ban került föl a világörökségi listára, éppen akkor, amikor pl. az ipolytarnóci lelet listára való felvételét elhalasztották. A felvételtől szóló döntés dokumentumában²² röviden ennyi szerepel:

„[Banská Štiavnica](#) 618rev Slovak Republic C (iv) (v)

The Committee inscribed the site on the World Heritage List under criteria (iv) and (v).”

Az ülészak publikus jegyzőkönyve nem tartalmaz ennél sokkal több információt a listára föl nem vett tételekről sem. Ebben az évben pontosították a projektek követésének típusait is, az ülészak jegyzőkönyvének VI. Melléklete tartalmazza a háromféle monitoring definícióját, melyet egy korábbi szakmai tanácskozásuk alkalmával rögzítettek. Ezek

1- rendszeres, 2- ad-hoc és 3- adminisztratív

jellegűek lehetnek. A Világörökség Bizottság szerveinek eljárását leíró dokumentum²³ rögzíti a tagság, az ülészakok, a résztvevők és az iroda munkájának szabályait, egyéb más részletszabályok mellett. (Egy másik, ugyancsak az 1993-os ülészakhoz készített előkészítő iratból²⁴ is kitűnik, hogy a „Bureau”, az iroda javaslatával kerülnek az egyes kérdések az ülés elé.)

Esetünkben az eljárási kérdéseknél érdekesebb, hogy a listára fölvert városoknál többnyire mely kritériumok jelennek meg. Egyértelműen főként az emberi alkotások történetének fontos állomásai (ii), illetve az ember és természet kölcsönhatásának kiemelkedő példái a városok. A nyugati és a visegrádi országokban található, listára fölvert városokkal illusztrálva e két ~~kettő~~ kritériumon kívül is találunk különlegességeket.

i. Az ember **kivételes kreativitásának** mesterműve (*D: Rammelsberg bányái, I: Firenze, Pienza, Róma, San Gimignano, Siena, Val di Noto városai, Velence, Vicenza, a Visegrádi országokban csak a szlovák [Telč](#)ben*)

ii. Az emberi **alkotások történetének fontos állomásai** a világ kultúrájában, az építészetben vagy a technikában, monumentális műalkotások, város- és tájépítészeti alkotások (*a legtöbb német, olasz, cseh város, de Varsó és Budapest is, az ipari örökség, kivéve a selmecbányai bánya*)

iii. kivételes bizonyítéka élő vagy már letűnt **kulturális tradíciónak** vagy civilizációnak (*D: Essen Zollverein szénbánya, Rammelsberg bányái és a Harz vízrendszer Goslar történeti*

²² World Heritage Committee 17. ülészak jegyzőkönyve, Cartagena/Columbia, 1993. december 6-11 (41. oldal tetején) <http://whc.unesco.org/archive/1993/whc-93-conf002-14e.pdf>

²³ Rules of procedure <http://whc.unesco.org/uploads/pages/documents/document-223-2.pdf> (2011. dec.2.)

²⁴ WHC-93/CONF.002/07 Bis <http://whc.unesco.org/en/decisions/3354> (2011. nov.30)

várossal, Regensburg Stadtamhoffal, Reichenau szerzetessziget , Weimar, I: Ferrara és a Po-delta, Firenze, Mantova és Sabbioneta, Róma, San Gimignano, Velence, CH: Bern, CZ: Terbic, SK: Bártfa)

iv. Az **emberi történelem** lényeges és kiemelkedő példája az építészetben, építési vagy technológiai együttesben, illetve a tájban megjelenve (szinte valamennyi várost, beleértve Budapestet is)

v. A települések, terület- és tengerhasználat, kultúra (vagy kultúrák), az **ember és a természet** kölcsönhatásának kiemelkedő példái , különösen, ha visszafordíthatatlan változások következtében sebezhetővé válnak (I: Ferrara és a Po-delta, a Val di Noto városai, Velence, H: Hollókő, SK: Selmechánya, Vkolínec)

vi. Események, **élő tradíciók** kézzelfogható értékei, melyek eszmékben, hitvilágban, művészi, irodalmi művekben megmutatták kiemelkedő általános jelentőségüket (más kritériummal együtt jelölhető (D: Reichenau szerzetessziget, Weimar, I: Ferrara és Po-delta, Firenze, Róma Velence, A: Bécs, Salzburg, PL: Varsó, CZ: Prága)

Kritériumok	I	ii	iii	iv	v	vi
D-I-A-CH országok	15,5	72,5	29,7	75,5	5	47,5
Visegrádi országok	4	37,5	10,3	75	2	10

Fenti táblázatban az *i-vi-ig* terjedő kritériumok %-os előfordulását láthatjuk a két kiválasztott országcsoportban. Mindkettőben a *iv.* kritérium, „az emberi történelem kiemelkedő példája szerepel a legtöbbször, de a legritkábban előforduló kritériumban már nincs egyezés. Amíg a nyugati országokban az *v.* kritérium, (az ember és a természet), addig a Visegrádi országokban az *i.* kritérium (kivételes emberi kreativitás) szerepelnek a legkisebb számban a világörökségi településeknél, városoknál. Figyelemre méltó, hogy Rammelsberg bányáinál (D) a kivételes kreativitás (*i.* kritérium),. míg Zollverein (D) bányáinál a kulturális tradíció (*iii.* kritérium) szerepelnek értéként. Ez azt is mutatja, milyen jelentősége van a „mögöttes történetnek”, nemcsak a látható tárgyi emlék a fontos. Az „*i*” kritérium hiánya a Visegrádi országokban azt is jelentheti,

hogy ott még nem jutottak el az önértékelésnek arra a szintjére, hogy az egyes ilyen típusú emlékeiket először maguk a tulajdonos országok világszintű értéknek tekintsék. Ezzel kezdődik az a folyamat, amelynek során a világörökségi iroda először a formai, majd a szakemberek a tartalmi kérdéseket vizsgálják. Annak a nemzeti értéknek van nagyobb esélye világörökségi értéként magasabb rangúként elfogadtatnia magát, amely típusában is különleges, alulreprezentált a világörökségi listán.

-V- ÖSSZEGRZÉS

Összességében megállapítható tehát, hogy a világörökségi városközpontok főképp nem művészi értékük miatt váltak egyetemes értékké, az az egyes világörökségi épületek (illetve épületegyüttesek) védelménél játszik központi szerepet. Fontosabb a terület egységes arculata, amely annak a kornak az építési szokásairól nyújt viszonylag hiteles képet, amelyben megformálták, és annál izgalmasabb, minél inkább megtalálta mai funkcióját.

- Szinte valamennyi település, város az emberi történelem lényeges és kiemelkedő példajaként jelenik meg az építészetben, építési vagy technológiai együttesben, illetve a tájban (*iv* kritérium, kivétel Essen Zollverein/D, Weimar/D, Mantova és Sabbioneta/I, Vicenza és a venetói Palladio-villák/I, Bern/CH, Varsó/PL, Hollókő/H, [Třebíč/CZ](#))

- Közel ugyanennyi helyszín jeleníti meg az emberi alkotások történetének fontos állomásait a nyugati országokban, míg a Visegrádi országoknál ennek felénél, az emlékek kb. egyharmadában tűnik föl ez a (*ii*) kritérium. Szlovákiában például annak ellenére, hogy a kulturális emlékek 80%-a városi, települési jellegű (négy az öt kulturális világörökségi értékből), mégsem jellemző ez a kritérium egyikre sem. (Budapestnél azonban megjelenik ez a kritérium).

- Az ember és a természet kölcsönhatása viszont ötször több esetben jelenik meg a Visegrádi országokban, igaz, hogy ott is csak a helyszínek egynegyedénél.

- A más kritériumokkal együtt jelölhető élő tradíciók (*vi*) a nyugati országok emlékeinek felénél megjelenik, míg a Visegrádi országoknál csak kevesebb, mint az emlékek tizedénél találjuk meg.

Mindebből is látható, hogy a világörökségi érték jelölésekor a település nemcsak egyedülálló természeti és épített szépsége miatt, hanem a kivételes emberi kreativitás révén, vagy annak

fejlődéstörténeti emlékeként is világszintre emelkedhet, az ugyancsak az emberek életéhez kötődő, élő hagyományokkal karöltve. A régészeti emlékhelyek ugyancsak kiemelt jelentőségűek kultúránk szempontjából, de azok többnyire nem tudnak új jelentéssel napi életünk részévé válni. A kritériumok leírásában ugyan nem jelent meg hangsúlyosan, de várossal foglalkozó - főként városrendező – szakemberek számára nyilvánvaló, hogy egy várost főként szerkezete, utcái és terei, az így kialakult tömbök legalább annyira jellemeznek, mint az ott található épületek mérete, stílusa, anyaga és színei. Ezt hiányoljuk a lakótelepeken, ahol többnyire „úszótelkeken”²⁵ állnak a közép- vagy magasházak, ahol éppen ez a szövet tűnt el fájdalmasan. A történeti településeknél még megtaláljuk ezt a hagyományos településszerkezetet, amelynek vannak hangsúlyai és súlypontjai, tudni lehet, mikor megyünk a központ felé, és mikor távolodunk attól. A nagy kihívást az újra birtokba vett vagy belül folyamatosan az igényekhez igazított korabeli épületek és települési szövetek „megőrizve használatba vétele” jelenti. Ennek különös és sokszor megrendítően szép példái a városokhoz kapcsolódóan az új funkciót talált ipari épületek, a sok esetben eredeti rendeltetésüket veszített ipari örökségünk.

Leonardo Benevolo írja²⁶: „A városi település a Krisztus előtti harmadik évezredtől kezdve, a térbeli viszonyok koncentrációja révén gyorsítja az időbeli eseményeket, és megadja az emberi történelemnek ama gyorsabb tempót, amely elválasztja a történelmet az őstörténettől. Ugyanakkor tartósítja az egyes történelmi korokban épített tájat, közvetíti azt a következő időszakok számára, és arra kényszeríti az újabb nemzedékeket, hogy a korábbiak életmódját figyelembe vegyék. Egyszerre motor, mely segít abban, hogy gyorsabban haladjunk a jövő felé, és horgony, hogy ne veszítsük el a kötődést a múlthoz; mindkét esetben eszköz arra, hogy utazzunk az időben előre és hátra: hogy átgorhassuk az egymást követő eseményeket, és közel kerülhessünk régi szituációkhoz.”

²⁵ Úszóteleknek nevezzük azt a telket, amely nincs kerítéssel körülhatárolva, csak a földhivatali nyilvántartásban látszik, milyen telekosztás volt korábban ott, az épületet közterület öleli körbe.

²⁶ Benevolo, 9. oldal

I r o d a l o m- és forrásjegyzék

UNESCO CONVENTIONS

<http://portal.unesco.org/en/ev.php->

[URL_ID=12025&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=-471.html](http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=12025&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=-471.html) (2012. január 16.)

UNESCO RECOMMENDATIONS

<http://portal.unesco.org/en/ev.php->

[URL_ID=12026&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=-471.html](http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=12026&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=-471.html) (2012. január 16.)

UNESCO DECLARATIONS

<http://portal.unesco.org/en/ev.php->

[URL_ID=12027&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=-471.html](http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=12027&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=-471.html) (2012. január 16.)

WORLD HERITAGE (<http://whc.unesco.org> 2012. január 16.)

- Periodicals / <http://whc.unesco.org/en/periodicals>
- Operation guidelines / <http://whc.unesco.org/en/guidelines>
- Brochures and Info kits / <http://whc.unesco.org/en/176>
- Resource Manuals / <http://whc.unesco.org/en/resourcemanuals>
- Other materials / <http://whc.unesco.org/en/othermaterials>

➤ [EGYEZMÉNY]

A világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló, az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete Általános Konferenciájának ülészakán Párizsban, 1972. november 16-án elfogadott kihirdetéséről szóló 1985. évi 21. törvényerejű rendelet

➤ [JELÖLÉSI KÉZIKÖNYV]

➤ *Preparing World Heritage nominations, World Heritage Resource Manual, UNESCO, First Edition, 2010. February)*

➤ [KARTÁK]

Karták könyve, Budapest, ICOMOS Nemzeti Bizottság Egyesület, 2011.

➤ *[BENEVOLO]*

Leonardo BENEVOLO, *A város Európa történelmében*, Budapest, Atlantisz Könyvkiadó, 1994

➤ *Rules of procedure*, UNESCO International Committee for protection of the world cultural and natural heritage, June 2011, WHC.2-2011/5 ,

➤ *[VILÁGÖRÖKSÉGI LISTA]*

World Heritage List, <http://whc.unesco.org/en/list>